

تجارب زیسته والدین دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه در خصوص

آسیب‌های فرهنگی اینترنت (مورد مطالعه: شهر سمیرم)

دکتر ثریا معمار[✉]، فاطمه قربانی*

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی تجارب زیسته مادران و پدران در خصوص آسیب‌های فرهنگی اینترنت بوده است. روش پژوهش، کیفی از نوع پدیدارشناسی است. شرکت‌کنندگان در این پژوهش، مادران و پدران دانش‌آموزان دوره متوسطه در شهر سمیرم بوده‌اند. اطلاعات از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته جمع‌آوری و با روش ۷ مرحله‌ای کلایزی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، ادراک والدین از آسیب‌های فرهنگی اینترنت در سه مؤلفه قابل تقسیم‌بندی است.

آسیب‌های اینترنت در زمینه ارزش‌ها؛ شامل دسته‌بندی فرعی ارزش‌های دینی، مذهبی و اخلاقی؛ آسیب‌های اینترنت در زمینه هنجارها شامل دسته‌بندی فرعی حجاب، ارتباطات، اقتصاد خانواده و آداب و رسوم و آسیب‌های اینترنت در خصوص هویت ملی. در مجموع، مادران و پدران سمیرمی اینترنت را حاوی محتوایی متعارض با فرهنگ جامعه ارزیابی کرده‌اند. به نظر آنها، استفاده از محتوای غیراخلاقی سایت‌های اینترنت بر هویت ملی، هویت فردی و ارزش‌های دینی و اخلاقی فرزندانشان اثر منفی داشته است.

کلید واژه‌ها: آسیب‌های فرهنگی، اینترنت، ارزش‌ها، هنجارها، هویت

مقدمه و طرح مسئله

در جامعه اطلاعاتی امروز، اینترنت به سبب قدرت فراوان، گستره پوشش و کارکردهای متنوع، در حوزه‌های اخلاق فردی و اجتماعی اثری عمیق و انکارناپذیر بر جای می‌گذارد. دانشمندان علوم اجتماعی رسانه‌ها را در ردیف عوامل اجتماعی کردن و شکل دادن به شخصیت افراد جامعه می‌دانند و بر این باورند که فناوری‌های رسانه‌ای می‌توانند، هنجارهای اجتماعی را تقویت یا تضعیف سازند (کوئن^۱)، ترجمه توسلی و فاضل، (۱۳۷۰). این سامانه به قدری جذاب و پرکشش است که کارشناسان تعلیم و تربیت را نسبت به کاهش ارزش‌ها و باورهای انسانی نگران کرده است (پستمن^۲، ترجمه طباطبایی، ۱۳۸۴).

اینترنت بزرگ‌ترین سامانه جهانی است که تاکنون طراحی و اجرا شده است. این شبکه عظیم جهانی در اواخر سال ۱۹۶۰ با انگیزه همکاری و دسترسی چند سویه به منابع و مهارت‌های محاسباتی و امکان تعامل میان رشته‌ای علوم و مهندسی ایجاد شد و از اواسط دهه ۹۰، به صورت شبکه‌ای همگانی و جهان شمول درآمد. وابستگی بشر امروزی طی مدت زمانی کوتاه به این فناوری، به منزله آغاز دورانی جدید در تولید و تبادل دانش است (فرهمند، ۱۳۸۷). به طور کلی، حضور در فضای سایبری، شکل‌های جدیدی از انسان اجتماعی را تولید می‌کند چنان که نوجوانان و جوانان به لحاظ انعطاف‌پذیری در برابر اجتماع جدید انسانی، بیشترین علاقه را به این رسانه نشان داده‌اند. فناوری‌های جدید اطلاعاتی، با توجه به نیاز جهانی، دنیا را ناچار از پذیرش خود می‌کنند. این مسئله، بدون در نظر گرفتن مرزهای جغرافیایی، زبان و دوری یا نزدیکی از سویی می‌تواند زمینه‌ساز تعامل و توافق مردم دنیا و درک آنها از یکدیگر باشد و از سوی دیگر، در جریان تسلط بر فرهنگ‌های دیگر، شکل دیگری از آسیب‌ها را به وجود آورد.

در جامعه امروزی، فضای مجازی به یکی از قدرتمندترین منابع کسب هویت بدل شده است و نوجوانان و جوانان را بویژه در ابعاد فکری و اخلاقی، تحت تأثیر قرار داده است. به این ترتیب، آسیب‌های فرهنگی، رابطه‌ای تنگاتنگ با مقوله فناوری اطلاعات، انفجار اطلاعات و جهانی شدن پیدا کرده‌اند.

این رسانه در میان جوانان ایرانی، بویژه در سال‌های اخیر، در مقایسه با کشورهای همسایه با اقبال فراوانی روبه‌رو بوده است. بیشتر مطالعات انجام شده در ایران نشان می‌دهد «بخش عمده‌ای از کاربران اینترنت در ایران جوانان هستند» (منتظرقائم و شاقاسمی، ۱۳۸۷، ص ۱۲۵). سرعت و انعطاف‌پذیری اینترنت به همراه برخی از ویژگی‌های دوران نوجوانی و جوانی همچون تمایل به تغییر، گرایش به چیزهای نو، فاصله گرفتن از نگرش‌های سنتی و استقبال از ابزارهای ارتباطی نو موجب شده است که این طیف از جامعه به شدت از فضای مجازی متأثر باشند. به طوری که اینترنت به منبع اصلی و مسلط در شکل‌دهی هویت آنان بدل شود. «اینترنت مرزهای تازه‌ای را در شکل‌گیری ارزش‌های جوانان ایرانی بویژه ارزش‌های مربوط به ازدواج و دوستی‌های رمانتیک پیش روی جوانان قرار داده است» (ذکایی، ۱۳۸۶، ص ۹۰). حضور در فضای مجازی از سویی اجازه مدرن بودن و مدرن زیستن را به آنان می‌دهد و از سویی دیگر، استفاده، وابستگی و اعتماد به آن در جامعه‌ای که سنت در هویت‌بخشی به هویت جوانان نقش عمده‌ای را ایفا می‌کند چالش‌برانگیز است چنان که در «غیاب تمرین و آموزش سواد رسانه‌ای می‌تواند مصرف منفعلانه آن را تقویت کند. همچنین سرگرمی‌های مجازی علاقه جوانان به مشارکت اجتماعی و فعالیت‌های مدنی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و می‌تواند نوعی جهان وطنی یک طرفه را جانشین مشارکت‌های اجتماعی واقعی سازد. این تمایلات یا ارزش‌ها هر چند به خودی خود مخرب نیستند، اما ممکن است به هزینه تغییر افراطی چارچوب‌های مرجع جوانان و کم‌رنگ ساختن هویت آنها در سطح ملی، دینی تمام شوند» (همان، ص ۹۱). مذهب و خانواده یکی از مهم‌ترین نهادهای جامعه‌پذیری و منابع مهم شکل‌دهی به هویت نوجوانان و جوانان در ایران هستند اما با حضور فعال اینترنت احساس می‌شود که مرجعیت این نهادها در الگودهی و هویت‌بخشی به اعضای جامعه، بویژه نوجوانان و جوانان دچار تزلزل شده است. مصرف بسیار زیاد اینترنت و بروز نشانه‌هایی از تغییر چارچوب‌های مرجع و تغییرات هویتی در میان جوانان ایرانی، بویژه والدین را نگران شکاف نسلی کرده است. «بوربور در پژوهشی بر روی کاربران ایرانی اینترنت نشان داده است که اینترنت شکاف نسلی را عریض‌تر کرده است» (نقل از منتظرقائم و شاقاسمی، ۱۳۸۷). تغییر چارچوب‌های مرجع نوجوانان و جوانان و تمایل به تغییر، والدین را که

مسئولیت پرورش فرزندان را بر عهده دارند، نگران و گاه دچار استیصال کرده است. والدین نمی‌دانند با فرزندان خود چگونه ارتباط برقرار کنند و مدیریت تنش‌های ناشی از تأثیرپذیری از اینترنت را بر عهده بگیرند. هدف اصلی این پژوهش، بررسی تجارب زیسته والدین از اینترنت است. به همین منظور، با مراجعه به معنای ذهنی والدین از اینترنت، فهم آنان را از آنچه آسیب می‌نامند، مورد بررسی قرار گرفت. برای رسیدن به این هدف، توصیف، تبیین و تفسیر تجارب زیسته والدین دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه از آسیب‌های فرهنگی اینترنت مد نظر قرار گرفت.

ضرورت و اهمیت پژوهش

دنایای امروز به ارتباط مستمر و تعامل مداوم میان مردمی که بسیار دور از یکدیگر زندگی می‌کنند، وابسته است. ما در عصری زندگی می‌کنیم و از طریق فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی از رخدادها و رویدادهای تمام جهان آگاهی می‌یابیم. گسترش و به کارگیری اطلاعات و فناوری به بخشی ضروری و جدایی‌ناپذیر از زندگی روزمره بدل شده است. اما استفاده از رسانه‌ها به این معنا نیست که مردم، وسایل مدرن ارتباطی مانند رادیو، تلویزیون و اینترنت را به زندگی سنتی خود افزوده‌اند، بلکه همه ما به نوعی نظام جهانی که هیچ کس درک کاملی از آن ندارد، کشانده شده‌ایم و خواسته یا ناخواسته، به نحوی تحت تأثیر این نظام کثرت‌گرا و انباشته از دگرگونی قرار گرفته‌ایم. بنابراین استفاده از اینترنت خواه ناخواه بر فرهنگ‌ها تأثیر می‌گذارد و آنها را در طول زمان دستخوش تغییر می‌کند. اما این تغییرات می‌تواند ابعاد آسیب‌شناختی پیدا کند. اگر فرهنگ را مانند یک نظام پیچیده در نظر بگیریم، هر گونه تغییر در یکی از ابعاد آن می‌تواند سایر بخش‌ها را متأثر سازد. با ورود اینترنت به جامعه ما در سال‌های اخیر و اقبال گسترده نوجوانان و جوانان به دلیل جذابیت‌های این رسانه و تأثیرپذیری از محتوای پیام‌های آن، در عرصه فرهنگی، تعارضات گوناگونی رخ نموده است. این رسانه به همان اندازه که برای نوجوانان و جوانان شگفت‌انگیز و لذت‌بخش است، برای والدین آنها که مسئولیت پرورش فرزندان را بر عهده دارند، نگران‌کننده و دغدغه‌آفرین است. شواهد حاصل از مطالعات تجربی و تجربیات شخصی نشان می‌دهد، احساس و درک ذهنی والدین از اینترنت، با فرزندانشان متفاوت است. بسیاری از خانواده‌ها، بویژه

خانواده‌های سنتی، به چشم یک معضل به این پدیده نگاه می‌کنند و در بسیاری از خانواده‌ها، نگرانی از پیامدهای فرهنگی اینترنت، به مهم‌ترین دغدغه والدین بدل شده است. از این رو، هدف اصلی این پژوهش درک ذهنیت و برساخت ذهنی والدین از اینترنت است. در بسیاری از پژوهش‌های صورت گرفته، برای بررسی آثار مثبت و منفی اینترنت به خود نوجوانان و جوانان مراجعه شده است اما در پژوهش حاضر، برای رسیدن به این هدف، توصیف، تبیین و تفسیر تجارب والدین دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه از آسیب‌های فرهنگی (ارزش‌ها، هنجارها و هویت) اینترنت مد نظر قرار گرفته است. برای این منظور سه پرسش مطرح شده است:

۱. با توجه به ارزش‌ها، والدین چه آسیب‌های فرهنگی را در نتیجه استفاده از اینترنت در فرزندان خود تجربه کرده‌اند؟
۲. با توجه به هنجارها، والدین چه آسیب‌های فرهنگی را در نتیجه استفاده از اینترنت در فرزندان خود تجربه کرده‌اند؟
۳. با توجه به مقوله هویت، والدین چه آسیب‌های فرهنگی را در نتیجه استفاده از اینترنت در فرزندان خود تجربه کرده‌اند؟

پیشینه پژوهش

مطالعه درباره اینترنت و آثار آن، هنوز موضوعی جدید و نو است که نیاز به مطالعات دقیق از سوی پژوهشگران این حوزه دارد. به همین دلیل، به برخی از پژوهش‌هایی که اطلاعات جانبی آنها در صورت‌بندی پژوهش حاضر مورد استفاده قرار گرفته، اشاره می‌شود.

رضوی (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان اعتیاد به اینترنت به عوامل مؤثر بر آن پرداخت. در این بررسی ۳۰ درصد کاربران، به اینترنت اعتیاد داشتند و همه آنها درجه‌های مختلفی از رفتارهای روانی اجتماعی مانند احساس بیگانگی با خود، احساس ضعف و ناتوانی در انجام امور، رفتار ناهنجار اجتماعی، اجتماع‌گریزی، درون‌گرایی و رفتار احساسی را از خود نشان می‌دادند. همچنین تمایل نوجوانان به اینترنت بسیار شدیدتر از سایر گروه‌های سنی بود. این رابطه در مورد افراد مجرد و دانش‌آموزان دبیرستانی نیز وجود داشت. اعتیاد به اینترنت در گروه سنی ۱۹-۱۵ سال در مقایسه با

سایر گروه‌های سنی بیشتر و چندین برابر است. بین اعتیاد به اینترنت در کاربران، با احساس بیگانگی از خود و ابعاد آن و همچنین ویژگی‌های شخصیتی درون‌گرا و دارای رفتار احساسی ارتباط واضحی دیده می‌شود. در کاربران به شدت معتاد نیز بهره‌جویی از گفتگوی اینترنتی سه برابر کاربران دیگر است.

برج‌علی (۱۳۸۲) در پژوهش خود به بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت در گروهی از دانش‌آموزان دبیرستانی پرداخت. نتایج در این پژوهش بین احساس تنهایی در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی و چت کردن با اینترنت رابطه معناداری نشان داد.

لطیفی و غفاری (۱۳۸۷) به بررسی تفاوت‌های جنسیتی در انگیزه‌های خرید الکترونیکی پرداخت. این پژوهش به بررسی رابطه عامل جنسیت با انگیزه‌های خرید، جذابیت‌های ظاهری سایت و نوع کالا پرداخته و انگیزه‌های کاربردی را به عنوان تسهیل‌کننده و انگیزه‌های احساسی - اجتماعی را، به عنوان عامل مانع در خرید الکترونیکی، مورد آزمون قرار داده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تنها بین انگیزه‌های احساسی - اجتماعی و جنسیت رابطه‌ای معنادار وجود دارد و این انگیزه‌ها برای زنان مهم‌تر از مردان است. بین جنسیت و انگیزه کاربردی و هویتی و نیز بین جنسیت و جذابیت‌های ظاهری سایت و نوع کالا رابطه معناداری دیده نشد.

نصرآبادی (۱۳۸۷) به بررسی تجربه جوانان از زندگی با اینترنت پرداخته است. اینترنت به دلیل شرایط دل‌انگیز و کاذب مجازی، بخصوص برای جوانان، می‌تواند باعث از هم‌گسیختگی تمام ابعاد زندگی شود و ارتباطات سازنده این سنین را به عمق انزوایی و تنهایی بکشاند که نتیجه استفاده افراطی از این فناوری است.

فرهمند (۱۳۸۷) در پژوهشی به مطالعه اسنادی تفاوت‌های جنسیتی در میزان استفاده، نوع کاربری و تأثیرات گوناگون اینترنت بر نوجوانان و جوانان دختر پرداخت. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که تهدید هویت دختران، اعتیاد اینترنتی، فرهنگ‌پذیری از طریق اینترنت، درگیری در عشق‌های مجازی و سوءاستفاده‌های جنسی، تهدیدهایی جدی برای کاربران دختر به شمار می‌روند.

ابراهیم‌آبادی (۱۳۸۸) نیز به بررسی الگوی استفاده از اینترنت در محیط یادگیری و بافت فرهنگی و اجتماعی پرداخت. نتایج پژوهش وی نشان داد، بین میانگین نمرات

گروه آزمایش و کنترل در میزان استفاده از اینترنت، تفاوت معنادار است و این متغیر توانسته است تغییرات مربوط به یادگیری را تبیین و پیش‌بینی کند. به این معنا که استفاده بیش از اندازه و غیرمعمول از اینترنت با یادگیری و پیشرفت تحصیلی رابطه معکوس دارد.

سلیمی (۱۳۸۸) در پژوهشی به بررسی ارتباطات اینترنتی در زندگی: بررسی نقش ادراک حمایت اجتماعی و احساس تنهایی پرداخته و به این نتیجه دست یافته است که احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی، نقشی واسطه‌ای بین ادراک حمایت اجتماعی و میزان استفاده از اینترنت ایفا می‌کنند. نکته جالب توجه اینکه احساس تنهایی خانوادگی، میزان استفاده از اینترنت را به گونه مثبت و احساس تنهایی اجتماعی، میزان استفاده از اینترنت را به گونه منفی پیش‌بینی کرده است. نتایج پژوهش، مؤید نقش واسطه‌گری احساس تنهایی خانوادگی و اجتماعی در پیوند حمایت اجتماعی و میزان استفاده از اینترنت بوده است. در مجموع، یافته‌ها اهمیت نقش حمایت اجتماعی و احساس تنهایی را در میزان استفاده از اینترنت نشان داده است.

شایق و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهشی به بررسی اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با ویژگی‌های شخصیتی در نوجوانان تهران پرداختند. یافته‌ها نشان داد ارتباط معناداری میان روان‌رنجور خویی و اعتیاد به اینترنت و نوجوانان دختر و پسر وجود دارد. در نوجوانان پسر نیز رابطه معناداری میان خوشایندی و وظیفه‌شناسی با اعتیاد به اینترنت به دست آمد. رشد فزاینده کاربران، پژوهشگران اولیه را در زمینه ارتباطات بر آن داشت تا ارتباط بین اینترنت و تعاملات اجتماعی، ناکامی روانی و احساس تنهایی را به تصویر کشند و زمینه پژوهش‌هایی را پیرامون مزایا و معایب استفاده از این فناوری جهانی را فراهم آورند (به نقل از ماراهان^۱ و شوماخر^۲، ۲۰۰۳).

کرات^۳ (۱۹۹۸) الگویی ارائه کرد که بر اساس آن استفاده بیش از حد از اینترنت، انسان‌ها را از جامعه و ارتباطات اجتماعی واقعی دور می‌کند و با حذف تعاملات اجتماعی و تسلط بر زندگی افراد می‌تواند موجبات احساس تنهایی و در نهایت افسردگی را فراهم آورد. هامبرگر^۴ و ارتزی^۵ (۲۰۰۳) با توجه به نظریه شخصیت در

1. Morahan 2. Schumacher 3. Kraut
4. Hamburger 5. Artzi

ارتباط بین احساس تنهایی و اینترنت، ویژگی‌های شخصیتی و عاطفی کاربران اینترنتی را بررسی کردند. نتایج بررسی آنها نشان داد که ویژگی‌های خاصی همچون درون‌گرایی و احساس تنهایی به استفاده بیشتر از اینترنت منجر می‌شود؛ از این رو، مدلی جایگزین مدل کرات (۱۹۹۸) شکل گرفت. از سوی دیگر، بر اساس مدل‌های ارائه شده در خصوص احساس تنهایی، افرادی که احساس تنهایی را تجربه می‌کنند، به دلیل اینکه با انتظارات و پیش‌بینی‌های منفی وارد مسیر گفت و شنود می‌شوند و همچنین به دلیل فقدان مهارت‌های اجتماعی لازم، در برقراری و تداوم روابط دوستانه نزدیک شکست می‌خورند. این افراد، در روابط اجتماعی، مضطرب و خودآگاه^۱ و نسبت به طرد شدن، حساس هستند (سولانو^۲ و کواستر^۳، ۱۹۸۹).

دوران^۴ (۲۰۰۳) ریشه‌های اعتیاد فرد به اینترنت را مرتبط با شوک‌های روحی یا کمبودهای عاطفی دوران کودکی می‌داند. بسته به حوادث آن دوره، فرد برای توسعه یک رفتار، مستعد اعتیاد می‌شود. در این حالت، آنچه اهمیت دارد، موضوع یا فعالیت نیست، بلکه مبنایی است که وی تحت آن حالت معتاد می‌شود.

لیم^۵ (۲۰۰۴) به این نتیجه رسید که پیوندهای اجتماعی موجه (از جمله پیوندهای خانوادگی) شامل چهار گروه: علاقه به دیگران، تعهد به خانواده، شغل و دوستان، مشغولیت و مشارکت مداوم در فعالیت‌های زندگی و اعتقاد به ارزش‌ها و اصول اخلاقی جامعه می‌شود. گسست و ضعف در هر یک از این پیوندها، باعث بروز رفتارهای نابهنجار و انحرافی در فرد می‌شود که ممکن است پیش‌زمینه اعتیاد قرار گیرد. ضعف در پیوندهای خانوادگی و ارتباط با گروه همسالان از عوامل مهم و انکارناپذیر اعتیاد به اینترنت در نوجوانان است. در حقیقت نوجوانانی که از تماس‌های اجتماعی کناره می‌گیرند، از اینترنت به عنوان ابزاری برای فرار از واقعیت استفاده می‌کنند. پژوهشی دیگری را درن^۶ (۲۰۰۵) در میان طبقات هندی انجام داده است. بر اساس این پژوهش، با وجود اینکه استفاده از تلویزیون و ماهواره در هند به طور وسیعی افزایش یافته، مردم همچنان به آداب و رسوم سنتی خانوادگی پایبندند و به دفاع سرسختانه از زندگی‌های خانوادگی، محلی و فرهنگی، می‌پردازند. درن نتیجه می‌گیرد

1. self-conscious 2. Solano 3. Koster
4. Duran 5. Lim 6. Derne

که تغییرات ناشی از جهانی شدن بیشتر از واقعیت‌های نهادی متغیر تبعیت می‌کند نه ادراکات فرهنگی جدید که از طریق رسانه‌های جدید ارائه می‌شود. کرات (۱۹۹۸) بر اساس یافته‌هایش معتقد است که ارتباطات میان فردی، کاربرد غالب اینترنت در منازل است. وی در سال‌های ۱۹۹۶-۱۹۹۵ مطالعه طولی معروفی انجام داد و طی آن، امکانات رایانه‌ای را برای ۱۶۹ نفر در ۷۳ خانواده مهیا کرد تا تغییراتی را که به واسطه حضور اینترنت در این خانواده‌ها به وجود می‌آید، نظاره کند. وی مدعی شد که استفاده از اینترنت موجب کاهش ارتباط فرد با خانواده، کوچک شدن حلقه اجتماعی پیرامون و افزایش احساس تنهایی و افسردگی می‌شود. نتایج این پژوهش نشان داد که استفاده از اینترنت به میزان دو ساعت در هفته در مدت دو سال، موجب کاهش متوسط اندازه شبکه اجتماعی پاسخگویان شده است (کیسلر^۲، ۲۰۰۲).

مبانی نظری

رسانه‌های جمعی آثار بی‌بدیلی بر زندگی مردمان جوامع امروزی بر جای می‌گذارند. بسیاری از اندیشمندان حوزه ارتباطات مدت زیادی است که به تأمل در این باره پرداخته‌اند. مک لوهان^۳ معتقد است؛ رسانه‌ها نه تنها از طریق پیام خود بر فرهنگ و تفکر ما اثر می‌گذارند. بلکه شکل آنها صرف‌نظر از محتوای پیامی که انتقال می‌دهند، بر ماهیت زندگی اجتماعی مؤثر است (نقل از معتمدنژاد، ۱۳۷۹).

لال^۴ بر تأثیر رسانه‌ها بر کنش‌های روزمره و تصور از زمان، مکان و فضا در بین ملت‌ها و فرهنگ‌ها تأکید کرده است. وی معتقد است تحت تأثیر رسانه‌ها تعامل افراد جوامع مختلف با یکدیگر دگرگون می‌شود. ضمن اینکه در دسترس بودن رسانه‌ها به گسترش ارزش‌ها و کنش‌های فرهنگی ویژه‌ای در میان جوامع بشری می‌انجامد (ترجمه نکودست، ۱۳۷۹).

لرنر^۵ نیز به نقش رسانه‌ها در تغییرات ارزشی جوامع جدید اشاره کرده است. وی معتقد است رسانه‌ها مناسب‌ترین و مؤثرترین ابزار تغییر نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارها هستند (نقل از فرقانی، ۱۳۸۰). به عبارت دیگر، رسانه‌ها در جوامع مدرن مجموعه

1. interpersonal communications

2. Kiesler

3. Mc Luhan

4. Lull

5. Lerner

گسترده‌ای از تجارب را در اختیار انسان قرار می‌دهند که بدون وجود آن در اختیار انسان قرار نمی‌گرفت. در واقع انسان‌ها با قرار گرفتن در معرض رسانه‌ها بازتر، فراگیرتر و نامحدودتر شده‌اند و کمتر تحت تأثیر سنت‌ها قرار می‌گیرند. با گسترش شبکه‌های جدید ارتباطی، شکل‌های سنتی قدرت و اقتدار به چالش کشیده می‌شوند (تامپسون، ترجمه ایثاری کسمایی، ۱۳۷۹).

نحاس معتقد است ظرفیت‌های ایجاد شده در عرصه ارتباطات به جایی رسیده است که مرزهای ملی و قومی را به شدت مخدوش کرده است. فناوری ارتباطی و اطلاعاتی که به فرایند جهانی شدن شکل می‌بخشد، ظرفیت و توانمندی همه افراد را برای تعامل با دیگران و نقد دیدگاه‌های افزایش می‌دهد (ترجمه اختری، ۱۳۷۹).

آسیب‌های فرهنگی اینترنت

اصطلاح آسیب‌شناسی در رشته‌های مختلف علوم کاربرد خاص خود را دارد اما این واژه یا معادل آن، پاتولوژی اولین بار در معنای زیست‌شناختی به کار رفت. از منظر زیست‌شناختی، آسیب وضعیتی نابه‌هنجار را به تصویر می‌کشد که در آن یک ارگانیزم از عملکرد صحیح خود باز مانده است. اینترنت نیز در ابعاد مختلف روانی، اجتماعی می‌تواند آسیب‌زا باشد مونتهس^۱ (۲۰۰۳) مهم‌ترین آسیب‌های اینترنت را عبارت از این موارد می‌داند: سرقت اطلاعات، استفاده اختلاس‌آمیز از اطلاعات، شیوع ویروس‌های رایانه‌ای، ورود غیرمجاز به رایانه دیگران، مزاحمت‌های اینترنتی، انتشار مطالب غیراخلاقی، استفاده گسترده از تصاویر خلاف اخلاق از زنان و کودکان، فعالیت‌های خرابکارانه و ضد امنیتی، سوءاستفاده از محیط اینترنت برای ارتکاب جرایمی مانند توزیع مواد مخدر، قماربازی، سوءاستفاده جنسی از کودکان، تخلفات اقتصادی و انواع کلاهبرداری‌ها (بازرمن، ۳، ۲۰۰۳).

از منظر فرهنگ، اصطلاح آسیب فرهنگی به آفات و آسیب‌هایی اطلاق می‌شود که رنگ و لعاب فرهنگی دارند و عناصر تشکیل‌دهنده و سازنده عادات، رفتارها و کنش‌های اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند (رحمت‌آبادی، ۱۳۸۵). به لحاظ فرهنگی، مهم‌ترین مشکلی که استفاده از اینترنت به دنبال دارد، تطابق نداشتن محتوای

1. Nahas

2. Montes

3. Bauserman

ارائه شده با الگوهای فرهنگی، ارزشی و هنجاری جوامع مختلف است. فناوری اینترنت برای بیشترین سرعت و کمترین کنترل طراحی شده است. از این رو، اعمال کنترل‌های اخلاقی در این زمینه مشکل است. حجم بالای محتوای غیراخلاقی، تجاری و رایگان اینترنت، موجب نگرانی بسیاری از خانواده‌ها در سراسر دنیا شده است. (آشنا، ۱۳۸۰).

آسیب‌های اینترنت بر ارزش‌ها و هنجارها

در عصر ارتباطات، فرزندان از سنین پایین به سوی رایانه و فناوری اطلاعات کشیده می‌شوند و این در حالی است که تسلط والدین بر این فناوری به اندازه فرزندانشان نیست و به دلیل بی‌اطلاعی آنان و بویژه مادران، نظارت لازم بر این فناوری، صورت نمی‌گیرد و فرزندان دچار مشکلات عدیده‌ای می‌شوند. سازمان اف بی آی با توجه به حساسیت موضوع و نگرانی والدین، بخشی را برای آگاهی دادن و آشنا کردن والدین با خطرات استفاده از اینترنت راه‌اندازی کرده است.

گسترش ارتباطات جهانی و جاذبه فراوان اینترنت بویژه در میان نوجوانان و جوانان و متناظر با آن، رواج سبک‌های جدید زندگی، منجر به بروز تعارضات ارزشی بویژه در نسل جدید شده است. گاه این تغییرات ارزشی به حدی است که منجر به فاصله نسلی و در شکل شدت یافته آن، شکاف نسلی می‌شود. امروزه استفاده از رایانه و اینترنت در زندگی نوجوانان و جوانان نقش مهمی بر عهده دارد.

رسانه‌ها و بویژه رسانه‌های الکترونیکی، به اشکال گوناگون بر اعضای خانواده و روابط آنها تأثیر می‌گذارند. نسل جوان امروز در مقایسه با نسل گذشته، کمتر زیر بار ارزش‌های دیکته شده از سوی خانواده‌ها می‌روند. اینترنت به دلیل گستره و جاذبه‌ای که دارد، نقش مهمی در الگوپذیری فرزندان ایفا می‌کند. کاهش فضای صمیمی خانواده و کاهش ارتباط و گفتگو میان اعضای آن، از جمله آثار منفی رسانه‌هاست (زنجانی‌زاده و محمدجوادی، ۱۳۸۴ و سهرابی، ۱۳۸۵).

اینگلهارت معتقد است؛ تغییر ارزش‌ها روندی است که نسل به نسل رخ می‌دهد نه سال به سال. وی می‌گوید اشاعه رسانه‌های جمعی منجر به تغییر ارزش‌ها شده است؛ به طوری که در عصر کنونی، جهانی شدن ارتباطات و رسانه‌ها بر شکاف ارزش‌های

نسلی تأثیر گذاشته است. لباس‌های متحدالشکل جوانان، موسیقی پاپ و ... از نمودهای تأثیر رسانه بر تغییر رفتارها و ارزش‌های نسل کنونی و پایبند نبودن به سنت‌های فرهنگی هستند (نقل از یوسفی، ۱۳۸۳).

رسانه‌های الکترونیکی بویژه اینترنت، به دلیل سرعت، تحرک و انعطاف‌پذیری بالا، تغییرات عمیقی را در عرصه‌های مختلف زندگی روزمره پدید آورده‌اند. این تغییرات بیش از هر چیز دیگر از رهگذر تغییر در ساختارها و الگوهای ارتباطی نه تنها بر فرهنگ جوامع معاصر تأثیر گذاشته، بلکه خود عرصه فرهنگی نوینی را پدید آورده که با تعابیر مختلف از آن به عنوان فرهنگ الکترونیکی، فرهنگ دیجیتال و فرهنگ سایبر یاد می‌شود (بل، ترجمه کوثری، ۱۳۸۹، ص ۱۰).

فرهنگ سایبری با ویژگی‌هایی که دارد به منبع اطلاعاتی و آموزشی کاربران بدل شده است. فرسودگی سنت یا سنت‌زدایی، انعطاف‌پذیری شدید و تجربه چیزهایی که در جایی ریشه ندارند، این امکان را برای کاربران فراهم می‌سازند تا امور بدیهی را به پرسش کشند (همان، صص ۱۵۳-۱۵۲).

آسیب‌های اینترنت بر هویت

در دوران متأخر هویت‌های قدیمی که جهان اجتماعی را برای مدت زمان طولانی ثابت نگه داشته بودند، رو به افول رفته‌اند و هویت‌های جدیدی در حال ظهورند که باعث که تکه شدن انسان مدرن به عنوان یک سوژه واحد می‌شوند. بنابراین، بحران هویت به عنوان بخشی از فرایندهای وسیع‌تر تغییر تلقی می‌شود که در حال جابه‌جایی ساختارها و فرایندهای مرکزی جوامع مدرن است و چارچوب‌هایی را که به افراد تکیه‌گاه‌های ثابتی در جهان می‌دهند، متزلزل می‌کند (بل، ترجمه کوثری، ۱۳۸۹، ص ۱۸۱).

گیدنز^۲ معتقد است دگرگونی‌های ساختاری دوران معاصر (جهانی شدن، تعبیه‌نشده‌گی و سنت‌گرایی) سوژه را از قید و بند رهانیده و امکان بازسازی داستان‌های زندگی فردی و جمعی انواع و هویت‌ها را فراهم کرده است. این خود سیال و تکه تکه شده دوران متأخر یا پسامدرن، از امکان تازه‌ای برای ساخت مجدد آن و برای تغییر سبک عناصر هویت برخوردار است (همان، ص ۱۸۴).

در فضای مجازی سایبر افراد می‌توانند حضوری کاملاً متفاوت از جنسیت، شخصیت و شکل ظاهری‌شان داشته باشند. به همین دلیل، کاربران بخصوص نوجوانان و جوانان، فضای سایبر را بهترین مکان برای ابراز احساسات، هیجانات و عقاید خود، فارغ از ملاحظات دنیای حقیقی می‌دانند. نوجوانان در جریان فرایند تشکیل هویت واقعی خویش با چالش‌های متعددی مواجه‌اند و می‌توانند هر کدام از این حالت‌ها را در اینترنت تجربه کنند. برای مثال، در زمینه هویت جنسی، به طور معمول، دختران نوجوان در اتاق‌های گفتگو خود را پسر و پسران خود را دختر معرفی می‌کنند این حالت بیشتر در دختران اتفاق می‌افتد (سولر، ۲۰۰۷).

هر چند اینترنت شیوه‌های جدیدی را برای درک هویت جمعی و شخصی مطرح می‌کند و امکان تغییر شکل کیستی ما در دنیای مجازی، گاه امری آزادی‌بخش تلقی می‌شود، ممکن است این شیوه، فرایندهای سلطه را به گونه‌ای دیگر به نمایش بگذارد. آزادی بازی با هویت‌ها در حالت آنلاین ممکن است در نوعی از فقدان هویت نقش داشته باشد (بل، ترجمه کوثری، ۱۳۸۹، صص ۳۱۷-۳۱۶).

هنگامی که نوجوان در دنیای سایبر قرار می‌گیرد، شخصیتی مجازی برای خود برمی‌گزیند؛ این انتخاب گاه شبیه شخصیت و هویت واقعی او و گاه به طور کامل، با آن در تضاد است. همانندسازی و همذات‌پنداری با هویت‌های مجازی، موجب اختلال شخصیت، تأثیرگذاری منفی بر رشد شخصیت نوجوان و جوان، احساس حقارت و احساس حسادت شدید، ضعف اعتماد به نفس و در نهایت، افت ارزش‌های اخلاقی و ایجاد قابلیت بزهکاری در شخص می‌شود.

از سوی دیگر، هویت نامشخص کاربر، بویژه بر نوجوانان که در مرحله تکوین هویت، هویت‌شناسی و هویت‌یابی قرار دارند، آثار نامطلوبی بر جای می‌گذارد. نوجوان در گشت‌زنی‌های مکرر در فضای اینترنت، خود را با هویت‌های نامشخص و مبهمی روبه‌رو می‌بیند که به او پیام‌های مختلف و حتی متناقض ارسال می‌کنند. این شیوه ارتباطی علاوه بر اینکه فرصت رابطه چهره به چهره را از نوجوان و جوان می‌گیرد، بلکه در اغلب موارد از طریق این هویت‌های نامشخص، با خوراک‌های مختلف و گاه مضر ذهنی آنان را تغذیه

می‌کند. نامشخص بودن هویت ارسال‌کننده پیام خود عاملی است تا پیام از سوی کاربر نوجوان بیشتر پذیرفته شود و چه بسا در ذهنیت خود از آن فرد یا افراد تابلویی بسازد که با واقعیت فاصله دارد (رضایی، ۱۳۸۴). بنابراین اینترنت، هویت‌یابی و هویت‌جویی، نسل جوان را در ابعاد فکری و اخلاقی، تحت تأثیر قرار داده است.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر کیفی از نوع پدیدارشناسی است. در پژوهش‌های پدیدارشناسانه هدف کشف برساخت ذهنی کنشگران است. به طور معمول در این روش، از شرکت‌کنندگان خواسته می‌شود درباره پدیده‌هایی که تجربه کرده‌اند، توضیح دهند. روش پدیدارشناسی می‌تواند تجربیات و تفسیرهای کنشگران از وقایع را روشن سازد. از این رو، پژوهش‌ها حاضر سعی دارد تصور و ذهنیت والدین از اینترنت را از زبان خود آنان باز گوید. شرکت‌کنندگان در این پژوهش، والدین دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر سمیرم در محدوده سنی ۵۲-۴۲ سال بوده‌اند.

نمونه‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و اطلاعات از طریق مصاحبه عمیق نیمه ساختار یافته گردآوری شده‌اند. در کنار مصاحبه عمیق، از ثبت نوشتاری و ثبت صوتی استفاده شده است. از این رو، با مراجعه به دبیرستان‌های شهر سمیرم، دانش‌آموزانی که بیشتر اوقات خود را صرف استفاده از رایانه می‌کرده‌اند از سوی مربیان و مدیران، شناسایی و معرفی شده‌اند. سپس از اولیای آنان به صورت داوطلبانه دعوت به مصاحبه شده است. به این ترتیب نمونه‌ها حد اشباع ادامه یافته و در پایان، شمار شرکت‌کنندگان به ده نفر رسیده است. به این ترتیب، پس از چندین بار، مصاحبه با شرکت‌کنندگان، اطلاعات به دست آمده با استفاده از روش کلایزی^۱ و طی مراحل زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به منظور درک و هم‌احساس شدن با شرکت‌کنندگان، کلیه توصیف‌ها و شرح آنان مطالعه و مطالب و عبارات مهم استخراج شد. در خلال فرایند استخراج جملات مهم بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده و حذف مفاهیم اضافه، تعداد ۱۰۹ کد مفهومی به دست آمد و پس از فرموله شدن توضیحات همه مصاحبه‌کنندگان در قالب مفاهیم ساده، همه آنها در دسته‌های هم

مفهوم سازماندهی شدند و برای تشکیل دسته‌های بزرگ‌تر و اصلی‌تر، با موضوعات خاص در دسته‌های جزئی قرار گرفتند و در هم ادغام شدند. در مرحله بعد، مفاهیم به دست آمده از مرحله قبل را به درون توضیحی جامع‌تر که شامل کلیه مطالب و جزئیات پدیده مورد نظر می‌شود، برده و در نهایت، تلاش شده است، توصیفی واقعی از مرحله قبل ارائه شود. در مرحله پایانی، برای سنجش اعتبار یافته‌ها از دو معیار اطمینان‌پذیری و باورپذیری استفاده شد. به منظور اطمینان از درستی مطالب، مفاهیم کلی استخراج و به شرکت‌کنندگان ارسال گردید شد تا از موثق بودن یافته‌ها اطمینان حاصل شود.

یافته‌ها

شرکت‌کنندگان در این پژوهش ۸۰ درصد زن و ۲۰ درصد مرد، میانگین سنی شرکت‌کنندگان ۴۶ سال و میانگین ساعات استفاده فرزندان از اینترنت بیش از ۵ ساعت بوده است. ۶۰ درصد از پاسخگویان دیپلم، فوق‌دیپلم ۲۰ درصد لیسانس و ۲۰ درصد بوده‌اند. یافته‌های حاصل از تجارب زیسته مادران و پدران از آسیب‌های اینترنت ۱۰۹ کد مفهومی بوده که از این تعداد، ۲۴ مفهوم سطح اول، ۸ مفهوم سطح دوم، ۳ مفهوم سطح سوم و یک مفهوم هسته‌ای به دست آمد، این مفاهیم در جدول ۱ به تفکیک ذکر شده است.

جدول ۱- مفاهیم ذهنی والدین دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه از آسیب‌های

فرهنگی اینترنت

مفاهیم هسته‌ای	مفاهیم سطح سوم	مفاهیم سطح دوم	مفاهیم سطح اول
		تضعیف باورهای اعتقادی مذهبی	بی‌توجهی به فرایض دینی تغییر عقیده نسبت به اعتقادات مذهبی گرایش به باورهای غیر مذهبی

ادامه جدول ۱

مفهوم هسته‌ای	مفاهیم سطح سوم	مفاهیم سطح دوم	مفاهیم سطح اول
تزلزل مرجعیت ارزش‌های فرهنگی	آسیب به ارزش‌ها	تضعیف باورهای اخلاقی	علاقه به دانلود انواع موسیقی غیر مجاز دانلود تصاویر و فیلم‌های نامناسب دروغ و پنهان‌کاری تمایل به دوستی‌های دخترپسری اینترنتی، و حتی ازدواج اینترنتی و ارتباط با جنس مخالف
تزلزل مرجعیت هنجارهای فرهنگی	آسیب به هنجارهای اجتماعی	بی‌توجهی به حجاب	کم‌توجهی به حجاب و پوشش مورد قبول خانواده تغییر پوشش و حجاب به شیوه اینترنت
		کاهش علاقه به شعائر مذهبی	علاقه نداشتن به شرکت در مراسم مذهبی چون نمازجمعه، مراسم عاشورا، مراسم تعزیه و مراسم جمعی مذهبی
		گرایش به مصرف	استفاده از خریدهای اینترنتی تنوع‌طلبی در خرید کالاهای مصرفی توجه به مادیات و دوری از ساده‌زیستی گرایش به زندگی تجملی فشار بر والدین برای تعویض وسایل منزل بر اساس مد روز

ادامه جدول ۱

مفهوم هسته‌ای	مفاهیم سطح سوم	مفاهیم سطح دوم	مفاهیم سطح اول
تزلزل جایگاه و مرجعیت خانواده در روابط اجتماعی	آسیب به تعاملات خانوادگی	کاهش روابط خانوادگی و بی‌علاقگی به ارتباط چهره به چهره و گروهی	تغییر در شدت و نوع ارتباط با دوستان و فامیل تغییر در رفتار با دیگران منزوی شدن، خودخواهی و بی‌توجهی به نظر دیگران فعالیت نداشتن در کارهای گروهی بی‌علاقگی به گفتگو با اعضای خانواده، بدخلقی و پرخاش به هنگام گفتگو با والدین
	آسیب به اقتصاد خانواده	تحمیل بار اقتصادی به خانواده	صرف هزینه زیاد برای اینترنت هزینه تمام پول توجیبی برای اینترنت
تزلزل مرجعیت هویت ملی	آسیب به هویت ملی	تغییر ذائقه به نفع فرهنگ بیگانه	الگوپذیری از مدل‌های بیگانه تغییر سلیقه به سبک بیگانه تمایل به تغییر نام خود دلستگی به تبلیغات اقتصادی اینترنت
		بی‌اعتنایی به آداب و رسوم خودی	تمسخر آداب و رسوم انتقاد و خرافی دانستن آداب و رسوم رفتار سلیقه‌ای در آداب و رسوم بی‌توجهی به فرهنگ خانواده

مهم‌ترین آسیب‌های اینترنت از نگاه والدین، «تزلزل مرجعیت ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی» و جایگزینی اینترنت به عنوان مهم‌ترین منبع کسب هویت برای فرزندان‌شان بوده است که در ابعاد ارزشی، هنجاری، خانوادگی و هویت ملی از آن صحبت کرده‌اند.

حوزه ارزش‌ها

در حوزه ارزش‌ها، والدین مهم‌ترین آسیب اینترنت را «تضعیف ارزش‌ها و باورهای مذهبی و اخلاقی» می‌دانستند.

استفاده از اینترنت به شیوه نامطلوب، تأثیر منفی و نامطلوبی بر اعتقادات دینی و مذهبی جوانان و نوجوانان داشته است. والدین دانش‌آموزان معتقد بوده‌اند که اینترنت در دو حوزه ارزش‌ها و باورهای دینی و شرکت در مراسم مذهبی، آسیب‌زا بوده است و به دلیل تأثیرپذیری از فضای سایبری، ارزش‌های دینی و مذهبی فرزندان‌شان نسبت به قبل از استفاده از اینترنت کم‌رنگ‌تر شده است.

از نظر والدین، اینترنت به دلیل برخوردار بودن از فرهنگی کاملاً متفاوت از فرهنگ اسلامی جامعه، در نوع پوشش دختران آنها تأثیر زیادی داشته است.

والدین از بی‌توجهی فرزندان‌شان به مسائل اخلاقی بسیار نگران بودند. به گفته آنان، دختران علاقه زیادی به دانلود کردن تصاویر، فیلم‌ها و موسیقی‌هایی دارند که با فرهنگ اسلامی جامعه سازگاری ندارد.

از سوی دیگر علاقه مفرط به چت و دوستی‌های اینترنتی، والدین را نگران انحراف اخلاقی فرزندان‌شان کرده است.

حوزه هنجارها

والدین در حوزه هنجاری، بیشترین آسیب اینترنت را «بی‌اعتنایی به شرکت در مراسم مذهبی و آداب و رسوم رایج جامعه» می‌دانند.

حوزه روابط اجتماعی

والدین در حوزه روابط اجتماعی، مهم‌ترین آسیب اینترنت را «تضعیف ارتباط با اعضای خانواده و گروه دوستان» می‌دانند.

تجارب بیشتر والدین نشان می‌دهد که فرزندان‌شان به دلیل استفاده زیاد از اینترنت، تمایل کمتری به تعامل و ارتباط با اعضای خانواده و دوستان مدرسه دارند. به عبارت دیگر، والدین اینترنت را بلای صمیمیت در خانواده می‌دانند.

حوزه هویت ملی

والدین در حوزه هویت ملی، به آسیب‌هایی مانند الگوپذیری از مدل‌های بیگانه، تغییر سلیقه به نفع فرهنگ غربی و بی‌توجهی به فرهنگ خودی اشاره کرده‌اند. اکثر والدین در اظهارات خود به این نکته اشاره کرده‌اند که فرزندان‌شان به شدت از فرهنگ غربی و بویژه وجوه منفی آن تأثیرپذیر بوده‌اند و این امر بر شخصیت و منش آنها تأثیر منفی زیادی داشته است. والدین در تشریح الگوپذیری فرزندان‌شان از فرهنگ غربی، به مصادیقی مانند استفاده از مدل‌های پوشش، تغییر نوع مصرف کالاها و تغییر سلیقه موسیقایی اشاره کرده‌اند. این امر باعث شده است که والدین نگران تغییر روش زندگی فرزندان‌شان باشند.

والدین از تأثیر اینترنت بر سبک پوشش و آرایش دختران نیز نگران بوده‌اند. با ورود اینترنت به زندگی دختران و استفاده از سایت‌های مختلف، والدین تغییر رویه را در زندگی دختران مشاهده کرده‌اند و به دلیل تعارض با فرهنگ اسلامی آن را آسیبی جدی دانسته‌اند. والدین همچنین اظهار می‌کردند که فرزندان‌شان به دلیل استفاده از اینترنت نسبت به آداب و رسوم نگاهی متفاوت پیدا کرده‌اند. در بسیاری از موارد، فرزندان آداب و رسوم را کهنه و خرافاتی می‌دانند و نسبت به رعایت آن بی‌اعتنا شده‌اند و این امر، باعث نگرانی خانواده‌ها شده است.

تمایل به تغییر نام. والدین یکی از مهم‌ترین نمودهای تأثیرپذیری فرزندان‌شان را از فرهنگ بیگانه، بیزاری از نام خود و تمایل به تغییر آن دانسته‌اند.

گرایش به مصرف. والدین اظهار کرده‌اند که فرزندان‌شان به دلیل استفاد از اینترنت، تمایل زیادی به کالاهای مصرفی پیدا کرده‌اند. آنها با مشاهده رفتار فرزندان و تأثیرپذیری از اینترنت، مصرف‌گرایی و گرایش به خرید کالاها، احساس می‌کنند فرزندان‌شان تحت تأثیر تبلیغات اینترنتی به یک مصرف‌کننده صرف بدل شده‌اند.

تمایل به مصرف‌گرایی و استفاده از تبلیغات کالاهای خارجی آنها را از فضای فرهنگی جامعه دور می‌کند. ضمن اینکه در مصرف کالاهای فرهنگی، بیشتر تمایل به دانلود کردن موسیقی، عکس و بویژه مدل‌های خارجی، هنرپیشه‌ها و فیلم‌های خارجی دارند و کمتر از اینترنت به عنوان یک منبع اطلاعاتی و علمی استفاده می‌کنند. یکی دیگر از آسیب‌های اینترنت از نگاه والدین، گرایش به ارزش‌های مادی و عطش خرید کردن و توجه به ظواهر زندگی است.

بحث و نتیجه‌گیری

رسانه‌های الکترونیکی از جمله رسانه‌های قدرتمندی هستند که بر تمامی جوانب زندگی انسان امروز تأثیری بی‌بدیل دارند. اما اینترنت به هیچ عنوان یک ابزار ارتباطی صرف نیست «کارلوس^۱» یادآور می‌شود: رسانه‌ها با تلاش بی‌پایان، خود را بر تعداد بی‌شماری از افراد تحمیل می‌کنند تا حواس آنها را مهیج کنند. همچنین، «کازنو^۲»، می‌گوید: تحت تأثیر وسایل ارتباط الکترونیکی، زندگی اجتماعی زیر و رو شده و تمامی مظاهر فرهنگ انسانی در حال دگرگونی است. از سوی دیگر، برخی از خصایص دوران نوجوانی و جوانی مانند تمایل به تغییر، ترجیح رابطه با همسالان، دوری از محافظه‌کاری، کنجکاوی، استقبال از فکر و اندیشه و ابزارهای جدید موجب گرایش نوجوانان و جوانان به اینترنت شده است. نوجوانان به دلیل حساسیت سنی هنوز در مرحله یادگیری و تثبیت ارزش‌ها و هنجارهای جامعه خویش قرار دارند و تأثیرپذیری از اینترنت، از سوی والدین نوعی آسیب تلقی می‌شود. والدین شرکت‌کننده در این پژوهش، معتقدند حضور در فضای مجازی و تشکیل گروه‌های آنلاین و ارتباط با این دسته از گروه‌ها، از سویی ارتباط فرزندانشان را با خانواده و دوستان (دوستانی که از اینترنت استفاده نمی‌کنند) تضعیف کرده است و از سوی دیگر، تأثیرپذیری از پیام‌های متنوع و گاه متضاد، موجب سردرگمی و فاصله‌گیری آنان از ارزش‌ها و هنجارهای رایج جامعه کرده است. به علاوه، از دید والدین، فرزندان به دلیل استفاده از اینترنت نسبت به ارزش‌های مذهبی و اخلاقی بی‌توجه شده‌اند.

در مجموع، استفاده از اینترنت و پیوستن به گروه‌های برخط، پیامدهایی همچون

1. Carlos

2. Cazeneuve

تضعیف روابط اجتماعی با اعضای خانواده، منزوی شدن، خودخواهی، بی‌علاقگی به گفتگو با خانواده، پرخاشگری با والدین در حین گفتگو، تعلق خاطر شدید تا حد وابستگی به اینترنت، تأثیرپذیری از تبلیغات و گرایش به کالاهای مصرفی داشته است. همچنین دانلود کردن موسیقی‌ها و فیلم‌هایی که از نظر والدین با فرهنگ جامعه در تعارض قرار دارد آنها را نگران انحراف اخلاقی و دور شدن فرزندان از خانواده کرده است. والدین می‌گویند دختران، متأثر از فضای سایبری دیگر حتی علاقه‌ای به نام خود ندارند؛ وسایل زندگی خانواده نیز از نظر آنها از مد افتاده است. آنها والدین خود را تحت فشار قرار می‌دهند تا وسایل زندگی را عوض کنند از نظر آنها والدین‌شان بدسلیقه‌اند چرا که سلیقه به معنای استفاده از مدهای روز اینترنت است.

همچنان که در مبانی نظری بیان شد، انتخاب هویت از سوی کاربران، فارغ از هویتی که دارای آن هستند (سولر)، عضویت افراد در قشرهای مختلف جامعه جدید و تکثر منابع هویت‌یابی (کیدنز)، هویت دختران مورد پژوهش را چه در سطح ملی و چه در سطح فردی، در معرض تغییر قرار داده است. با جایگزینی اینترنت به عنوان منبع کسب هویت و اطلاعات از سوی فرزندان و تغییر رفتار آنها نسبت به قبل، والدین احساس می‌کنند که مرجعیت خود را بر فرزندان‌شان از دست داده‌اند و جایگاه سابق را ندارند. آنها نگران، انحراف اخلاقی، دور شدن فرزندان از طرز تفکر و اندیشه آنها، مادی‌گرایی و مصرف‌گرایی و تأثیرپذیری از مدل‌ها و الگوهای بیگانه و غربی هستند. از نظر والدین، فرزندان‌شان آن قدر مقهور و مجذوب اینترنت شده‌اند که قدرت بازاندیشی و تأمل بر آن را ندارند و این ابزار، روز به روز فرزندان را از خانواده جدا می‌کند. سرد شدن فضای صمیمی خانواده، کاهش ارتباط و گفتگو میان اعضای آن و زوال روابط خانوادگی سنتی (زنجان‌زاده و رایزمن) فرزندان را بیش از پیش از والدین دور کرده و احساس خطر از سوی والدین، موجب بحث و گفتگو و حتی گاه مشاجره در خانواده‌ها شده است. در مجموع، در این پژوهش والدین بر این نکته کلیدی تأکید داشته‌اند که اینترنت و محتوای آن، مرجعیت ارزش‌ها و هنجارهای خودی را با تردید روبه‌رو کرده و جایگزین نقش والدین در شکل‌دهی به افکار و اندیشه‌های فرزندان شده است. بر همین اساس، والدین نیز سردرگم شده‌اند و نمی‌دانند با فرزندان‌شان چه کنند. خود این امر هم یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اینترنت از سوی والدین محسوب می‌شود. البته

پژوهش حاضر از نمونه کوچکی به دست آمده و قابلیت تعمیم ندارد، با این حال، یافته‌های به دست آمده در آن با بسیاری از تحقیقات کمی و کیفی که در ایران و سایر کشورها انجام گرفته است، تطابق دارد. برای مثال، نتایج این مطالعه با شواهد تجربی به دست آمده از مطالعات پیشین مبنی بر آسیب‌های اینترنت بر ارزش‌ها و هنجارها، روابط اجتماعی، ارتباطات خانوادگی و هویت فردی در مطالعات کرات ۱۹۹۸؛ لیم ۲۰۰۴؛ نصرآبادی ۱۳۸۷؛ شایق و همکاران ۱۳۸۸، سلیمی ۱۳۸۸ و ابراهیم‌آبادی ۱۳۸۸ هماهنگی دارد. همچنین یافته‌ها با دیدگاه‌هایی که در بخش نظری ارائه شد همخوان است. شایان ذکر است که در مبحث هویت، بسیاری از پژوهش‌های انجام شده بر هویت فردی تأکید داشته‌اند اما پژوهش اخیر بر هویت جمعی و ملی تأکید دارد که وجه تمایز این مطالعه با سایر مطالعات است. از سوی دیگر، شرکت‌کنندگان در این پژوهش متعلق به شهر سیمرم (شهری بسیار سنتی و مذهبی) و موضوع بحث آنان دختران بوده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد والدین در چنین شهری، بسیار نگران فرزندان خود هستند. ابراز نگرانی از ضعف ارتباط اجتماعی، کاهش فضای صمیمی در خانواده، ضعف هویت ملی و کاهش علقه‌های مذهبی در دختران (که به طور معمول پیرو ارزش‌های خانواده‌اند) از سوی، نشان‌دهنده اوج تأثیر رسانه‌های نوین، حتی در شهرهای کوچک و روستاهاست و از سوی دیگر، بیانگر گونه‌ای از تغییر اجتماعی که از سوی والدین آسیبی جدی قلمداد می‌شود. بنابراین، حضور تأثیرگذار اینترنت در زندگی دختران این شهر سنتی و احساس تزلزل در مرجعیت خانواده، یکی از یافته‌های مهم پژوهش حاضر است.

پیشنهادها

- به منظور کاهش آثار منفی اینترنت بر مبنای نتایج مقاله پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:
- توجه والدین به ایجاد روابط صمیمانه در خانواده و فراهم آوردن فضایی آرام برای ابراز عقیده نوجوانان
- آموزش والدین به منظور افزایش سواد رسانه‌ای از سوی رسانه ملی
- ارتقای سطح اطلاعات دانش‌آموزان از معضلات و معایب اینترنت از سوی رسانه ملی

- اشاعه فرهنگ دینی و ملی و توجه به اصول اخلاقی در آن دسته از برنامه‌های رسانه ملی که برای نوجوانان تهیه می‌شود.

- آموزش مهارت‌های ارتباطی والدین با فرزندان از سوی رسانه ملی در نهایت، به منظور فراهم آوردن فضایی هوشمندانه و فعالانه برای نسل جدید، باید به گونه‌ای عمل کرد که با تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها، از فرسایش نیروی قشر جوان جلوگیری شود و با هدایت و کنترل استعدادهای بالقوه نوجوانان و جوانان، میزان آسیب‌های رسانه‌ای هر چه بیشتر کاهش یابد تا این منبع عظیم انرژی و استعداد، در راه پویایی و توسعه فرهنگی کشور بهره‌بردار شود.

منابع

- آشنا، حسام‌الدین. (۱۳۸۰). اینترنت و امنیت، فرهنگی - سیاسی. مجموعه مقالات کمیسیون ملی یونسکو، صص ۲۴۱-۲۳۶.
- ابراهیم‌آبادی، حسین. (۱۳۸۸). الگوی استفاده از اینترنت: محیط یادگیری و بافت فرهنگی و اجتماعی. تحقیقات فرهنگی، ۲ (۳)، صص ۹۷-۱۱۸.
- برج‌علی، امیر. (۱۳۸۲). بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت در دانش‌آموزان. تازه‌های علوم شناختی، ۱ (۵)، صص ۳۹-۴۴.
- بل، دیوید. (۱۳۸۹). درآمدی بر فرهنگ‌های سایبری (ترجمه مسعود کوثری). تهران: جامعه‌شناسان.
- پستمن، نیل. (۱۳۸۴). زندگی در عیش مردن در خوشی (ترجمه صادق طباطبایی). تهران: اطلاعات.
- تامپسون، جان. (۱۳۷۹). رسانه‌ها و نوگرایی (ترجمه علی ایشاری کسمایی). تهران: مؤسسه ایران.
- ذکایی، محمد سعید. (۱۳۸۶). تحول الگوهای سبک زندگی جوانان در ایران. تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی.
- رحمت‌آبادی، اعظم. (۱۳۸۵). مطهری و آسیب‌شناسی فرهنگی. بازیابی شده از: وبسایت باشگاه‌اندیشه <http://www.bashgah.net>
- رضایی، محمد. (۱۳۸۴). آسیب‌های اعتیاد مدرن. روزنامه همشهری، ۲۳۵۶۸، ص ۸.

- رضوی، سیدمنصور. (۱۳۸۶). اعتیاد به اینترنت و عوامل مؤثر بر آن در ساکنان منطقه ۲ غرب تهران. *مجله پایش* ۳ (۶)، صص ۲۷۲-۲۶۵.
- زنجانی‌زاده، هما و محمدجوادی، علی. (۱۳۸۴). بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستانی ناحیه ۳ مشهد. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۲ (۶)، صص ۱۴۶-۱۲۱.
- سلیمی، عظیمه. (۱۳۸۸). ارتباطات اینترنتی در زندگی: بررسی نقش ادراک حمایت اجتماعی و احساس تنهایی. *مطالعات روان‌شناختی*، ۳ (۵)، صص ۲۲-۳۵.
- سهرابی، مهدی. (۱۳۸۵). بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۴ (۷)، صص ۹۵-۷۲.
- شایق، سمیه؛ آزاد، حسین و بهرامی، هادی. (۱۳۸۸). بررسی اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با ویژگی‌های شخصیتی در نوجوانان تهران. *اصول بهداشت روانی*، ۲ (۱۱)، صص ۱۴۹-۱۵۸.
- فرقانی، محمد مهدی. (۱۳۸۰). ارتباطات و توسعه، چهار دهه نظریه‌پردازی. *فصلنامه رسانه*، ۴۶، صص ۵۳-۴۶.
- فرهمند، مریم. (۱۳۸۷). دختران و کاربرد اینترنت. *مطالعات راهبردی زنان*، ۱۱ (۴۱)، صص ۱۷۰-۱۳۵.
- کونن، بروس. (۱۳۷۰). مبانی جامعه‌شناسی (ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل). تهران: سمت.
- لال، جیمز. (۱۳۷۹). رسانه‌ها، ارتباط، فرهنگ، رهیافت جهانی (ترجمه مجید نکودست). تهران: مؤسسه ایران.
- لطیفی، فریبا و غفاری، لیلا. (۱۳۸۷). بررسی تفاوت‌های جنسیتی در انگیزه‌های خرید الکترونیکی. *مطالعات زنان*، ۱ (۶)، صص ۳۳-۷.
- متعمدنژاد، کاظم. (۱۳۷۹). وسایل ارتباط جمعی. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- منتظرقائم، مهدی و شاقاسمی، احسان. (۱۳۸۷). اینترنت و تغییر اجتماعی در ایران. *مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران*، ۹ (۳ و ۴)، صص ۱۴۲-۱۲۰.
- نحاس، جرج. (۱۳۷۹). جهانی شدن، انسان‌شناسی و آزادی در تربیت (ترجمه طاهره اختری). تهران: مجموعه مقالات بازتاب اندیشه در مطبوعات ایران.

نصرآبادی، علیرضا. (۱۳۸۷). تجربه جوانان از زندگی با اینترنت. *مجله علوم رفتاری*، ۲ (۴)، صص ۳۳۳-۳۳۷.

یوسفی، نریمان. (۱۳۸۳). شکاف بین نسل‌ها، بررسی نظری و تجربی. تهران: نشر پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

Bauserman, R. (2003). Child pornography Online: Myth, Fact, and Social Control. **In the Journal of Sex Research**: May, Vol. 40, No. 2, p. 219.

Derne, S. (2005). The Effect Of Cultural Globalization in India. **In The Journal of sex Research**, Vol. 14, No. 5, p. 118.

Duran, M.A. (2003). Internet Addiction Disorder. **Psychology journal**, Vol. 7, No. 1, pp. 55-68.

Hamburger, Y.A. & Artzi, E. (2003). **Loneliness and Internet use, Computers in Human Behavior**, 19, pp.71-80.

Kiesler, S. (2002). **Internet Evolution and Social Impact**. IT & Society 1 (I), pp. 120-134.

Kraut, R. (1998). Internet Paradox: a Social Technology that Reduces Social Involvement and Psychological Well Being? **American psychologist**, 53, pp. 1017-1031.

Lim, I.O. (2004). A Learning System for Internet Addition Prevention. Proceedings of IEEE. **International Conference on Advanced Learning Technologies**.

Montes, J. (2003). **Confronting Cyber-Crime in Americas** (English Version), Washington.

Morahan, M.J. & Schumacher, P. (2003). **Loneliness and Social Uses of the Internet, Computers in Human Behavior**, 19, pp. 659 - 671.

Solano, C. & koster, N. (1989). Loneliness and Communications Problems: Subjective Anxiety or Objective Skills? **Personality and Social Psychology Bulletin**, Vol. 15, pp. 126 -133.

Suler, J. (2007). **Psychology of Cyberspace**, Science Monitor.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی